

# Соломія Крушельницька

Богдан Мельничук

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — [nashaknyga.com.ua](http://nashaknyga.com.ua)

Богдан МЕЛЬНИЧУК

Соломія

Крушельницька

Документальна повість

Видання 3-тє, уточнене і доповнене

У цьому творі автор намагався хоча б штрихами відобразити шість по вінця виповнених пошуками, болями і майже неймовірними зверненнями десятиліть життя легендарної Соломії Крушельницької (1872 — 1952) — однієї з найяскравіших зірок світового оперного мистецтва, дитинство та юність якої минули на Тернопільщині. А потім доля повела співачку багатьма країнами Східної і Західної Європи, Північної та Південної Америки, Африки... Не буде перебільшенням сказати, що саме С. Крушельницька наприкінці ХІХ — на початку ХХ століть володарювала на оперних сценах світу. І скрізь, де вона виступала, виконувала українські пісні, прославляючи свою Вітчизну.

Документальна повість адресована насамперед педагогам, студентам, учням старших класів, а також усім, хто цікавиться історією та культурою України.

Співачка світової слави

Тернопільщина, як відомо, має ким гордитися. Наш край виплекав багатьох лицарів честі — від князя теребовельського Василька Ростиславича і легендарного гетьмана України Дмитра Вишневецького-Байди до діячів ОУН і УПА Ярослава Стецька та Дмитра Клячківського («Клима Савура»). Тернопільська земля — батьківщина глави УГКЦ, кардинала Йосифа Сліпого. Вона стала колискою натхнення письменників Богдана Лепкого, Юліуша Словацького і Нобелівського лауреата Шмуеля Йосефа Агнона, співців стрілецької звитяги Михайла Гайворонського, Романа Купчинського і Левка Лепкого, лауреатів Шевченківської премії, письменників Романа Андріяшика, Івана Гнатюка, Романа

Лубківського і Степана Сапеляка, диригента Андрія Кушніренка, літературознавця Григорія Штона, художників Олени Кульчицької й Івана Марчука, а також істориків Івана Джиджори і Мирона Кордуби, психолога та соціолога Олександра Кульчицького, мовознавця Василя Сімовича. Тут розквітнув талант композиторів Василя Барвінського і Дениса Січинського, художників Михайла Бойчука та Якова Гніздовського, скульптора Михайла Паращука, фізиків Івана Пулюя й Олександра Смакули, громадсько-просвітницького діяча Олександра Барвінського, академіків Володимира Гнатюка, Івана Горбачевського, Станіслава Дністрянського і Кирила Студинського, багатьох інших діячів української науки та культури.

У цьому славному сузір'ї зіркою першої величини сяє ім'я співачки світової слави Соломії Крушельницької. Її аплодували в Східній і Західній Європі, Північній та Південній Америці, Африці... Не буде перебільшенням сказати, що саме наша землячка наприкінці ХІХ — на початку ХХ століть володарювала на оперних сценах світу. І скрізь, де виступала співачка, виконувала українські пісні, прославляючи свою Вітчизну.

Народилася Соломія Крушельницька 23 вересня 1872 ро-ку в селі Білявинці, нині Бучацького району Тернопільської області. Її батько — священик, хоровий диригент, громадський діяч Амвросій Крушельницький (1841–1902) походив із села Озеряни, що теж на Бучаччині. Закінчив Бучацьку гімназію та Львівську духовну семінарію. Служив парохом у селах Озеряни, Сороки, Білявинці, Петликівці, Осівці (всі нині — Бучацького району), в Тисові біля Болехова (тепер — Івано-Франківської області), де провадив хори, аматорські театри; грав на скрипці й фортепіано. Мати співачки Теодора Савчинська (1844–1908) — уродженка села Виспа біля Рогатина (нині — Івано-Франківської області), дочка священика і письменника Григорія Савчинського. Мала гарний голос, знала

багато народних пісень. Обоє — і батько, і мати — всіляко сприяли інтелектуальному та музичному розвитку дітей.

Соломійці було шість років, коли сім'я переїхала в село Біла поблизу Тернополя, де отець Амвросій отримав парафію. Він дружив із диригентами Йосифом Вітошинським та Євгеном Купчинським, іншими прогресивними діячами культури й освіти. Соломійка навчалася вдома приватно, потім у Тернопільській музичній школі «Товариства приятелів музики», у Львівській консерваторії (1891–1893; клас В. Висоцького). Була солісткою (лірико-драматичне сопрано) українського хору «Боян» (диригент Остап Нижанківський). Перший сольний виступ С. Крушельницької відбувся 28 лютого 1891 року. В 1892 р. вона отримала нагороду за виконання партій Леонори й Амелії з опер Дж. Верді «Трубадур» і «Бал-маскарад». 13 квітня 1892 р. на сцені театру Скарбка (нині — Львівський національний драматичний театр ім. М. Заньковецької) вперше виконала головну партію в ораторії Г. Генделя «Месія». У 1893 р. виступала на сцені Львівського оперного театру (опери «Фаворитка» Г. Доніцетті, «Сільська честь» П. Масканьї). У 1893–1896 роках удосконалювала майстерність в Італії (м. Мілан), опанувала школу бельканто (професор Фауста Креспі). 1894 р. у Львівському оперному театрі Соломія виконувала головні партії в операх «Фауст» Ш. Гуно, «Африканка» Дж. Мейєрбера, «Страшний двір» С. Монюшка. 1895 р. у м. Відень (Австрія) вивчала партії в операх Р. Вагнера. Співала на сценах провідних театрів світу, зокрема у Львові, Кракові (1895–1898), Одесі (1896–1897), Сантьяго (1897), Варшаві (1898–1902), Петербурзі (1901–1902, в італійській трупі за участю Маттіа Баттістіні, Енріко Карузо), Парижі («Ґранд-опера», 1902), Неаполі (1903–1904), Римі (1904–1905), Мілані («Ла Скала», 1898, 1904, 1907, 1909, 1915, 1920), Каїрі (1904); гастролювала в Аргентині (1906–1911, 1913, з італійською трупю під керівництвом А. Тосканіні та Л. Муньйоне), Іспанії,

Бразилії.

Виконувала оперні партії (понад 60): Оксана («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського), Татьяна, Ліза («Євгеній Онегін», «Пікова дама» П. Чайковського), Чо-Чо-Сан (Чіо-Чіо-Сан), Мімі (в операх Дж. Пуччіні «Мадам Баттерфляй», «Богема»), Саломея, Електра (в однойменних операх Р. Штрауса), провідні партії в операх Дж. Верді, Р. Вагнера, Дж. Бізе; також співала українські народні пісні, камерні твори українських і зарубіжних композиторів. На оперних сценах виступала з Олександром Мишугою, Модестом Менцинським, Маттіа Баттістіні, Енріко Карузо, Тітта Руффо, Федором Шаляпіним та ін. Записи на грамплатівки зроблено у Варшаві, Мілані, Чикаго. Світогляд С. Крушельницької формувався під впливом Івана Франка та Михайла Павлика, творча дружба пов'язувала її з Ольгою Кобилянською, Миколою Лисенком, Денисом Січинським, Василем Стефаником та іншими діячами.

У 1920 р. С. Крушельницька залишила оперну сцену. Виступала з камерними концертами у Львові, Тернополі, Чернівцях та інших містах (1894–1923); здійснила концертне турне до Стрия, Перемишля й Нового Санча (1898). 1939 р. повернулася до Львова. У 1945–1952 рр. — професор вокалу Львівської консерваторії ім. М. Лисенка (нині — Львівська музична академія ім. М. Лисенка). Померла 16 листопада 1952 р. у Львові.

Талановитими були й інші діти Амвросія і Теодори Крушельницьких. Син Антон (1866–1895) — співак (бас), диригент, видавець, збирач фольклору. Навчався в гімназіях у Тернополі та Львові. Основи музичної грамоти і гри на фортепіано засвоїв від батька й диригента та композитора Остапа Нижанківського. Учасник артистично-концертних мандрівок студентів Галичиною та Буковиною, котрі очолював О. Нижанківський (1885, 1889). Співак хору львівського «Бояна» (1891–1893), його черговий диригент

(1892–1893). Належав у 1885–1886 рр. до редколегії видавництва «Бібліотека музикальна» у Львові (з О. Нижанківським, К. Студинським, Й. Партицьким). Вони здійснили близько 20 випусків творів М. Вербицького, А. Вахнянина, С. Воробкевича, О. Нижанківського, М. Кумановського, Є. Купчинського, Т. Топольницького й інших авторів, у т. ч. «Вечорниці» П. Ніщинського та вперше — «Боже великий, єдиний» М. Лисенка. Опублікував чотири народні пісні та п'ять коломийок із мелодіями в 1–4 зошитах збірника «Русько-народні галицькі мелодії» П. Бажанського (1905–1912).

Осипа (1867–1958) й Олена (1870–1960) були учасниками тернопільських концертів 1880–1890-х рр.; Марія (1880–1971) — директор музичної школи; Володимир (1882–1938) — співак-аматор.

Емілія Крушельницька (в заміжжі — Стернюк; 1875–1965) — фольклорист, громадська діячка. Записувала коломийки, танцювальні приспівки, пісні інших жанрів. У с. Біла допомагала організовувати читальню «Просвіти» (збрала для неї бібліотеку), влаштовувала виставки української вишивки, брала участь у діяльності хорів. Чимала збірка коломийок, що їх Емілія записала у Білій, увійшла до видання Володимира Гнатюка «Етнографічний збірник» (Л., 1905–1907); упорядник високо оцінив її внесок у передмові до 1-го тому тритомника «Коломийки».

Наймолодша сестра Соломії, Ганна (1887–1965) — оперна і камерна співачка (мецо-сопрано). Закінчила музичну школу «Товариства приятелів музики» в Тернополі, Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка у Львові (клас вокалу О. Ясеницької, згодом — С. Козловської) та Міланську консерваторію (клас професора Д. Ларі). Деякий час працювала в Італії (Рим, Мілан, Віареджо), а головним чином — у Львові. Сценічну кар'єру розпочала студенткою Вищого музичного інституту як солістка хорів «Боян» і

«Бандурист». Брала участь у ювілейному концерті з нагоди приїзду до Львова М. Лисенка (1903); у Шевченківських вечорах (1904–1906) у містах Чернівці, Львів, Стрий (нині Львівської області), Заліщики. На оперній сцені виступала у Львові й Варшаві; солістка оперних театрів у містах Італії: Мілані (1912), Вероні (1913–1914), Венеції, Феррарі (1914), Реджо (1914–1916), Сассарі (1915), Анкорі та Римі (1916). У творчому доробку співачки — оперні партії: Наталка і Маруся («Наталка Полтавка» та «Чорноморці» М. Лисенка), Оксана («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського), Мімі («Богема» Дж. Пуччіні), Мікаела («Кармен» Ж. Бізе), Ірис і Манон в однойменних операх П. Масканьї і Ж. Масне, Зіглінда й Єлизавета в операх Р. Вагнера «Валькірія» і «Тангейзер». Знаменита італійська фірма «Фонотипія» записала низку арій із класичних опер західноєвропейських композиторів у виконанні Ганни Крушельницької. Виступала зі сольними концертами в містах Прикарпаття. У концертному репертуарі — твори композиторів багатьох країн, романси та пісні В. Барвінського, М. Лисенка, С. Людкевича, О. Нижанківського, Д. Січинського, Я. Степового, П. Чайковського. У 1921–1922 рр. — педагог вокалу й фортепіано у Вищому музичному інституті (м. Львів), 1922–1925 — у Дрогобицькій музичній школі. До 1929 р. концертувала на Львівщині, зокрема з В. Барвінським як піаністом. Виконувала твори українських, італійських та інших композиторів, українські народні пісні й арії з опер. У 1939-1952 рр. проживала зі С. Крушельницькою у Львові.

Тернополяни свято шанують пам'ять про Соломію Крушельницьку. У 1963 році в селі Біла (нині — Тернопільського району) відкрито меморіальну дошку і музей-садибу Крушельницьких. Меморіальна кімната-музей діє у Білявинцях на Бучаччині. Було випущено марку і конверт, присвячені 125-річчю від дня народження С. Крушельницької (1990) та ювілейну монету

(1997). Їм'ям Соломії Крушельницької названі Тернопільське музичне училище, а також спеціалізована музична школа у Львові та вулиця у Тернополі. Прижиттєвий портрет С. Крушельницької написала її племінниця, уродженка містечка Залізці (нині — Зборівського району Тернопільської області) художниця Ярослава Музика. Скульптурні портрети С. Крушельницької створили Л. Біганич, В. Власов, Є. Дзиндра, Я. Мотика, В. Одрехівський, Е. Мисько (Львів), О. Пасіка (Київ) та інші митці. У 1982 р. на Київській студії художніх кінофільмів ім. О. Довженка знято стрічку «Повернення Баттерфляй» (за мотивами роману В. Врублевської). На початку жовтня 1989 р. розпочав діяти музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові — як відділ Львівського літературно-меморіального музею І. Франка, а від 1995 р. — як самостійна державна установа. Розташований він на вулиці імені С. Крушельницької (від 1993 р.), у чотирьох кімнатах на другому поверсі, де співачка світової слави мешкала в 1939–1952 рр. зі своєю сестрою Ганною.

У 1995 р. відбулася прем'єра вистави «Соломія Крушельницька» (автори драми — Б. Мельничук, І. Ляховський) у Тернопільському (нині академічному) обласному драматичному театрі ім. Т. Шевченка; музично-літературне дійство «Соломія Крушельницька» за мотивами п'єси цих самих авторів від грудня 2012 року показують у Тернопільській обласній філармонії. 1986 р. у Тернополі започатковано обласний музичний конкурс на здобуття премії ім. С. Крушельницької, 2008 р. — обласну премію в галузі музичного мистецтва ім. С. Крушельницької.

22 серпня 2010 року в центральному сквері Тернополя відкрито пам'ятник Соломії Крушельницькій. Участь в урочистостях узяли очільники міста й області, внучатий племінник С. Крушельницької, Герой України, композитор Мирослав Скорик (м. Львів), тисячі тернополян і гостей міста. Співачка постала у бронзі на повний

зріст, це перший такий монумент у світі. Скульптори монумента — Володимир Стасюк (м. Рівне) і брати Володимир й Андрій Сухорські (м. Львів). До збору коштів на виготовлення пам'ятника особливо долучилася голова благодійного фонду «Соломія», засновник (1997 р.) і шеф-редактор газети «Соломія», музикознавець та громадська діячка Марта Подкович (м. Тернопіль).

Саме Соломії Крушельницькій був присвячений перший урок 1 вересня 2010 р. в школах Тернопільщини.

Світлої пам'яті першим дослідникам життєпису Соломії Крушельницької — Михайлові Головащенко, Петрові Медведику та Ігореві Гереті — присвячено

#### Пролог

Важко ступаючи, йшов у гори зігнутий од несподіваної біди священник Амвросій Крушельницький. Піднімався дедалі вище і вище, несучи на руках свій найдорожчий скарб — донечку Соломію. Шепотів-благав: «Потерпи ще трохи, моя доню... Потерпи, моя рідна, моя кровиночко...» Зайшовши біля лісу на Корчунку до хати старенької цілительки, вклякнув на коліна. Марина зрозуміла і без слів.

— Біда велика привела вас сюди, отче. Чи не так? Донечка ваша згасає від страшної хвороби.

...

Далі — у повній книжці «Соломія Крушельницька».  
nashaknyga.com.ua